

1. *Introducció*

La riquesa i la diversitat de la literatura popular mallorquina, amb totes les seues diferents manifestacions, gaudeix d'un important *corpus* d'investigació crítica que s'ha desenvolupat, sobretot en les darreres dues dècades gràcies, especialment, a la tasca d'investigadors vinculats a la Universitat de les Illes Balears (Grimalt, Guiscafrè, Valriu *et al.*). No passa el mateix amb la literatura popular de les altres Illes Balears. En el cas de Menorca, comptem fonamentalment amb pròlegs o presentacions de recopilacions de textos de literatura oral, o articles o altres breus treballs que n'analitzen aspectes concrets. Ja l'any 1998, el professor Jaume Mascaró mostrava la seua preocupació, i n'adjudicava la mancança al fet que la «literatura popular menorquina no és, ni de bon tros, tan rica i extensa com la mallorquina, de la qual, d'altra banda, n'és profundament depenent [...]; però presenta una gran varietat formal i temàtica, i de la qual només disposem d'estudis molt circumstancials i limitats» (Mascaró Pons 1998: 21).

La literatura popular menorquina està constituïda per materials molt diversos que configuren un mosaic etnopoètic singular. Mascaró Pons parla de

faules, llegendes, rondalles, coverbos, conjurs màgics, cançons, gloses, codolades, refranys...
L'enumeració podria ampliar-se a *històries* i a altres formes de producció literària (obres teatrals, per ex.), de les quals sovint en sabem l'origen i l'autor, però que han estat assumides col·lectivament com a manifestacions de la transmissió oral (Mascaró Pons 1998: 21-22).

La recopilació de la literatura oral menorquina s'inicià a principis de segle xx, de la mà, fonamentalment, de tres folkloristes insulars. Hi destaca, en primer lloc, la tasca de Francesc Camps i Mercadal (Es Migjorn Gran 1852 – 1929), conegut popularment amb el pseudònim de *Francesc d'Albranca*. Com a metge rural, el doctor Camps aprofità la proximitat de la seua feina a les persones del camp de la zona d'es Migjorn per a recopilar un gran nombre de fonts de la literatura popular menorquina que més tard publicà en dos volums sota el títol *Folklore menorquí (de la pagesia)* (1918 i 1921). Sens dubte som davant el *corpus* més important de literatura popular menorquina, la base per a qualsevol estudi sobre la identitat cultural i lingüística de l'illa.

En segon lloc, trobem l'advocat maonès Pere Ballester Pons (Maó 1856 – 1946), que s'interessà sobretot pels costumaris menorquins de finals del segle XIX; i, finalment, trobem l'artanenc Andreu Ferrer Ginard (Artà 1887 – Palma 1975), mestre mallorquí que exercí durant molts anys a Menorca, on recopilà diversos materials que publicà en diaris i revistes i en diversos reculls com ara *Rondaies de Menorca* (1914) i *Cançonetes menorquines* (1922).

Amb la voluntat de pal·liar la manca de coneixement i divulgació de la literatura (i cultura) popular menorquina, fou el mateix Jaume Mascaró qui, l'any 2007, encapçalà la iniciativa de creació d'un web, els objectius del qual eren principalment la difusió de les diferents activitats de cultura popular a Menorca, la creació d'una xarxa d'intercanvi d'idees i experiències, i l'accés a bibliografia i informació en general. La iniciativa tingué els seus fruits, i, a finals de març de 2011, el Consell Insular de Menorca presentava oficialment el web www.culturapopularmenorca.cat, que sens dubte ha de contribuir a divulgar les diverses manifestacions de la cultura popular illenca, i, segons el nostre parer, a impulsar investigacions crítiques centrades en la literatura popular de Menorca.

2. *Els inicis de Francesc d'Albranca com a folklorista*

Francesc d'Albranca era el pseudònim del metge Francesc Antoni Camps i Mercadal. Albranca, terme d'origen àrab, designa una possessió a Menorca. Camps nasqué al lloc de la Cova, al barranc d'Albranca, d'on procedeix l'origen del seu sobrenom. Provenia d'una família pagesa (era el cinquè de vuit germans), amb mitjans econòmics molt limitats. Son pare era el pagès mitger del lloc «La Cova», i allí fou on el nin Francesc passà la primera infantesa. Però el nin era molt petit, no tenia força per a les feines del camp. Anys més tard, la seua filla Maria Dolors afirmava: «Lo cert és que estava dotat des de petit d'una gran intel·ligència i la falta de creixença de la primera edat seria el medi que Déu posaria perquè un pagès pobre com l'amo en Biel se despregués d'un dels seus fills perquè anàs a escola» (Camps Riudavets 2009: 30).

Descalç, el nin travessava barrancs i penyalars per anar a l'escola del poble, en què ensenyava Joan Alzina de Binicondrell, vicari de la parròquia de Sant Critòfol que feia de mestre. Molt amic seu era el sacerdot Francesc Cardona i Orfila, professor de l'Institut maonès que percebé el talent per als estudis del jove Francesc i li facilità cursar el batxillerat a Maó i la carrera de Medicina a Barcelona. L'any 1878, en llicenciar-s'hi, tornà a Menorca, on exercí de metge rural a la zona d'es Migjorn Gran. «Per atendre la nombrosa clientela solia recórrer a cavall masies i pobles veïns» (Moll Camps 1986: 13). El seu contacte directe amb la població de les zones rurals interiors de l'illa, territoris en què la substitució lingüística del

català pel castellà era baixíssima (gairebé inexistent en aquella època), contribuï a desenvolupar els seus interessos etnogràfics i lingüístics i sobretot li facilità la recopilació directa de materials. Així, entre 1914 i 1921 en publicà un gran nombre sota forma de fulletons a la *Revista de Menorca*. Val a dir, però, que ja a l'any 1912 aquest extens treball de compilació i transcripció de material folklòric, que havia dut a terme durant gairebé trenta de la seua vida, li havia valgut el Premi de l'Ateneu Científic, Literari i Artístic de Maó (l'accessit fou per al seu amic, i també folklorista, Andreu Ferrer i Ginard). El recull premiat, i publicat fragmentàriament a la *Revista de Menorca*, s'aplegaria posteriorment en els dos volums que li han donat més prestigi i popularitat, *Folklore menorquí (de la pagesia)*, publicats entre 1918 i 1921. En canvi, una part de l'obra premiada no s'edità fins 1987, sota el títol *Cançons populars menorquines*, seixanta anys després de la seua mort. Val la pena recordar que els primers articles que publicà sobre el folklore menorquí havien aparegut ja el 1891 a *El Mahonés*, i foren escrits en castellà.

3. La influència de Mossèn Antoni M. Alcover

Però l'interès del metge migjorner per la cultura popular no es desenvolupà al marge dels canvis socials i culturals. Segons l'estudiosa Josefina Salord, «la figura d'Antoni M. Alcover va ser determinant en la trajectòria cultural de Francesc Camps i Mercadal, sobretot pel paper que jugà en el seu perfil de filòleg i folklorista en el Noucents» (Camps/Alcover 2011: 13). En efecte, la relació entre els dos erudits es materialitzà en la contribució de Camps i Mercadal a molts projectes alcoverians: la seua col·laboració al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana amb la conferència «Recorts de la dominació mora en la parla menorquina»¹ (gràcies a l'ajut d'un pagès d'origen algerià resident a Menorca); la implicació en la recollida lexicogràfica menorquina del *Diccionari Català-Valencià-Balear*; les publicacions a la revista *La Aurora*, capitanejada per Alcover; la col·laboració, a partir de 1913, en l'elaboració del *Diccionari general de la llengua catalana*, amb el consegüent enfortiment de vincles amb l'Institut d'Estudis Catalans²; o la cooperació en les eixides filològiques d'Alcover per Menorca. Així, en diverses ocasions Alcover s'allotjà a casa de Camps, que l'acompanyà durant les eixides sempre que la feina li ho permetia, bo i facilitant-li els contactes amb els pagesos i ajudant-lo a recopilar el material oral. De l'abast d'aquesta relació en dóna prova l'interessantíssim epistolari creuat entre el canonge manacorí i el metge menorquí, editat amb cura per Maria Pilar Perea i Josefina Salord (Camps/Alcover 2011).

¹ Maria Pilar Perea estudia l'aportació dels erudits balears al Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana a Perea (2006).

² Sobre la relació de Camps i Mercadal amb l'IEC podeu veure l'opuscle Salord (2003).

Un dels aspectes que més agermanà els dos lingüistes i folkloristes fou la religió. Tots dos eren fermes catòlics que sustentaven la seua fe en els valors de la pagesia més tradicional. La seua condició de catòlics, més implícita en Camps que no pas en Alcover, impregnava completament les seues vides, perquè tant l'un com l'altre hi exercien de catòlics en tot moment: quan feien de filòlegs, *d'homes de cultura*, de folkloristes o d'articulistes (sobretot en premsa catòlica i tradicionalista, sovint vinculada a partits conservadors), tant en les seues col·laboracions a la premsa illenca com a la del Principat.

4. *Dues vessants de Francesc d'Albranca*

De totes les tasques dutes a terme pel Dr. Camps, ens interessen, ara i aquí, dues vessants estretament vinculades: la de compilador de material folklòric, que inicià a les darreries del segle XIX i continuà fins als anys vint, i la d'articulista.

4.1

Durant les visites als seus pacients de les zones rurals el metge Camps s'adonà que la literatura de transmissió oral corria el perill de desaparèixer, i hi inicià una tasca de recollida de materials lingüístics i folklòrics d'orígens diversos. Aquesta actitud, molt vinculada a l'esperit romàntic (tardà), implicava, com en el cas d'Alcover, una certa idealització de la tradició i de la ruralia, que es traduïa en una tasca i una valoració emotives, però poc objectives.

Tot i que la intenció explícita de Francesc Camps i Mercadal era la de salvar aquell patrimoni, no deixa de fer que s'hi projectés també la seva visió ideològica, que en aquest cas va ser reaccionària, és a dir: contra la modernitat, anti-urbana, restringida als dictàmens de l'Església, i eliminades les expressions subversives, és a dir aquelles manifestacions que critiquen el poder establert, de classes socials o d'institucions (Florit 2002: 4).

Francesc Florit, un dels investigadors que més ha treballat els materials aplegats als dos volums de *Folklore menorquí (de la pagesia)* (i és l'autor del pròleg i la reedició dels anys 80), li retreu l'absència d'elements eròtics i satírics propis de la literatura popular tradicional, a banda de les manifestacions populars que no s'insereixen en la cultura rural, com ara les cançons picaresques dels sabaters i les crítiques polítiques, molt presents en la incipient cultura obrera insular (Florit 2002).

Hem de tenir present que Camps (com Alcover) lligava estretament ideologia i religió. Per a ell, la tradició i la seua conservació eren els motors de la societat. Aquests plantejaments estaven emmarcats en els límits del regionalisme menorquí: Camps es dedicà en cor i ànima a la defensa de la llengua i la cultura catalanes de Menorca, vinculades a un ideari catòlic conservador (Salord 1990).

La seua recerca en l'àmbit del folklore ha de ser considerada com la de l'erudit autodidacta que recull totes les versions possibles i, posteriorment, tria la que li sembla més encertada, tot passant la versió seleccionada pels cànons morals del propi sedàs individual.

Topam una vegada més amb els criteris de selecció i de censura moral, característics dels esquemes ideològics del ruralisme de la *Renaixença*, més interessat en la recerca d'una imatge idealitzada i no contaminada del poble rural que amb l'autèntica realitat cultural (Trias Mercant 1992: 47).

Afortunadament, Camps no llençà les versions més eròtiques, escatològiques o *immorals*, recollides per ell mateix. Aquestes versions s'han conservat fins a l'actualitat en el ric arxiu Albranca, la qual cosa ha permès una investigació posterior amb criteris més actuals. Així, i gràcies al treball de Natàlia Sans, podem accedir a un nombre de material que el folklorista deixà inèdit, sense incorporar-lo ni als seus dos volums de *Folklore menorquí (de la pagesia)* ni a cap altra publicació. Ens estem referint a *Cançons amagades. El cas de les cançons que Francesc Camps i Mercadal va silenciar* (Sans 2002). Aquest opuscle presenta una sèrie de petites gloses i cançonetes breus de temàtica diversa, especialment escatològiques, eròtiques o burlesques, i que Camps classificà com a «satíriques». En llegir-les, advertim clarament que aquestes cançons foren amagades (i afortunadament no cremades) perquè no combregaven de cap manera amb l'ideari conservador i puritat del folklorista.

Tot plegat, la tasca de Francesc Camps és la d'un erudit autodidacte que vol conservar unes manifestacions populars que veu que corren el perill d'extinció, a causa del procés de modernització social. Amb això Camps vol dibuixar un marc identitari menorquí idealitzat, delimitat per una ideologia que enalteix els valors tradicionals de la pagesia i de la religió. La seua obra cabdal, *Folklore menorquí (de la pagesia)*, s'ha de considerar com «la punta d'un iceberg que amaga una activitat ben coherent dins la seva aparent diversitat» (Salord 1998: 266).

4.2

I aquesta activitat es manifestà sobretot en els nombrosos articles publicats en la premsa menorquina, però també en la de Mallorca i la del Principat. A l'arxiu de Francesc d'Albranca, hem pogut comptar uns 500 articles, apareguts entre 1890 i 1929, any de la seua mort. En consultar-los,³ es percep l'evolució de l'autor, una

³ No es tracta aquí d'una recerca exhaustiva, d'una anàlisi dels continguts o de l'ideari de l'autor, tasca immensa que superaria, i de molt, els objectius (i l'extensió permesa) d'aquest treball. Ens hem limitat a consultar els arxius, a agrupar alguns articles per la seua procedència i prendre notes dels que ens han semblat més interessants. L'objectiu d'aquesta part del treball és perfilar succintament els contorns de la tasca articulista de Camps.

evolució més que no pas ideològica, diríem que és d'interessos. Així, basant-nos sobretot en els títols i en una lectura ràpida dels articles, podem afirmar que d'una època de cristianisme militant, exacerbadament reaccionari, anirà evolucionant cap a interessos lingüístics i culturals més amplis, això sí, sempre des de posicionaments conservadors.

De la primera època podríem destacar alguns articles apareguts al *Bien Público*, de Maó, entre 1894 i 1896 o a *El Vigía Católico*, entre 1892 i 1907. En aquesta darrera publicació catòlica aparegueren uns 80 articles sobre cristianisme i política, entre els quals n'hi ha 5 que es dediquen a tractar críticament la maçoneria. Però també trobem en *El Vigía Católico* 6 articles sobre viatges a Menorca. Aquesta motiu pot sorprendre el lector actual; de fet, creiem que fins ara, cap estudiós se n'ha fet ressò: Francesc d'Albranca publicà diversos treballs sobre «turisme» a Menorca on inclou molts elements de la cultura popular menorquina. En aquest context, entre els seus manuscrits hem pogut trobar també un quadernet titulat «Dades recollides per l'elaboració d'una Guia de Menorca», que, segons els nostres coneixements, roman encara inèdit. Tots aquests treballs, alguns un poc desconcertants, es feren en una època en què el turisme era encara una indústria completament incipient a les Balears.

En canvi, sí que han estat publicats els 21 articles que Camps publicà a *La Aurora* durant l'any 1916, els quals, sota el títol *Mites i records* (2000) foren editats pel seu nebot Antoni Moll i Camps. Es tracta sobretot de rondalles, llegendes i altres tipus de narracions breus que recorden les ja publicades als dos volums de *Folklore menorquí (de la pagesia)*. De fet, segons Moll i Camps, es podrien considerar com un complement o prolongació d'aquest treball modèlic (Camps i Mercadal 2000: 8).

Els aproximadament 70 articles apareguts entre 1896 i 1920 a la *Revista de Menorca* han estat estudiats per Josep M. Quintana, qui en dedicà tot un capítol del seu llibre *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1936)*, publicat el 1998, a les aportacions d'intel·lectuals com el Dr. Camps, Ruiz i Pablo, Llorenç Lagunte, Antoni Orfila, Andreu Ginard, etc.

El metge-folklorista també participà en el quinzenari migjorner, *Llum Nova*, entre 1912 i 1913, la que fou primera revista menorquina escrita íntegrament en català (tret de la publicitat i algun breu article). Francesc d'Albranca hi publicà onze articles, i fou un dels principals col·laboradors de la secció «Plana literària». Contràriament al que han afirmat alguns crítics, no fou d'Albranca l'impulsor de la revista, sinó el seu amic i company d'Artà Andreu Ferrer Ginard, mestre en el municipi d'es Migjorn Gran durant aquella època.

Francesc d'Albranca protagonitzà, o simplement participà, en nombroses polèmiques lingüístiques a la premsa insular menorquina. En general, d'Albranca defensava les tesis d'Alcover sobre l'ortografia menorquina (més tard defensaria i assumiria públicament les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans) en front de l'opinió de personatges que eren partidaris de «la llibertat ortogràfica». Així, a *La voz de Menorca*, hi apareixen 12 articles publicats entre finals de 1917 i principis de 1918, en què diversos autors, entre ells el mateix d'Albranca, rebaten i esmenen les argumentacions sobre la normativa ortogràfica del català de Menorca. Tot començà, però, amb un article de Mossèn Alcover l'1 d'octubre de 1917 al *Iris* de Ciutadella que titulava «Com convé escriure el Menorquí», article en què el canonge defensava l'autoritat de les normes ortogràfiques, mentre que autors com Joan Pagès, Jaume Ferrer, Josep Canet, i altres que signaren amb pseudònims, com *Misatge*, afirmaven «Prou gramàtica», títol d'un article del 26 de novembre de 1917 en què podem llegir:

Te raó es *Misatge*. No mos barallem sobre haver d'escriure de una manera o de s'altre. Que escrigui cada un assí com pugui. Lo interessant es que se establesqui se costum de escriure en menorquí lo que en menorquí pensam (p. 1).

Evidentment, Francesc d'Albranca no compartia aquestes opinions i defensà les tesis alcoverianes en les planes de la premsa menorquina.

Però aquesta no havia estat la primera polèmica lingüista en la que participà d'Albranca en la premsa menorquina. Ja a finals de 1894 i principis de 1895 es va establir un creuament d'opinions a les pàgines dels diaris ciutadellencs *El Vigia Católico* i *El Noticiero*, i del maonès *El Bien Público*. Dels més de vint articles que tracten sobre la llengua que ha de protagonitzar els Jocs Florals de Menorca, nou són de Francesc d'Albranca. El primer el va publicar l'11 de desembre de 1894 a *El Bien Público*. Es tracta d'un article que ens descobreix un articulista sorprenentment irònic:

Sin embargo de que tenemos poetas y de que es el menorquín lengua tan culta (rama del catalán, o el catalán mismo ligeramente alterado) carecemos de un léxico autorizado que uniforme la escritura. Los menorquines hablan el menorquín pero no saben escribirlo.

I més endavant, acaba l'article afirmant que:

los primeros Jochs Florals en Ciudadela deberán destinar el primer premio para las Cartillas silabarios del dialecto menorquín. Los Jochs Florals, por de pronto, no vienen a laurear las letras menorquinas, sino a hacerlas nacer, criarlas y desarrollarlas.

A banda dels articles sobre qüestions lingüístiques, especialment sobre ortografia i dialectologia, sobre religió, i sobre política, sovint vinculada al cristianisme, d'Albranca és fonamentalment conegut per ser l'autor de molts articles sobre cultural popular: costums, llegendes, etc. Si tots sabem que el material publicat als dos volums de *Folklore menorquí (de la pagesia)* no són més que una recopilació dels treballs apareguts anteriorment a la *Revista de Menorca*, hem de tenir present que aquesta, malgrat ser la més coneguda, no és l'única publicació del metge Camps sobre cultura popular a la premsa menorquina. Així, per exemple, trobem també uns 40 treballs breus a *Crònica de Menorca*, publicats entre 1871 i 1872, la majoria a la secció «Cabos sueltos», que tracten, entre d'altres, d'aforismes, apotegmes, etc.

5. A tall de conclusió

Francesc Camps i Mercadal recollí un material valiosíssim del folklore narratiu menorquí. La major part, i la més valorada, fou publicada en vida del folklorista, però encara queden molts documents inèdits, i publicacions periòdiques, que caldria investigar. Malgrat el fet impugnable que alguns escrits inèdits hagin desaparegut (sembla que durant anys diversos autors consultaven l'arxiu familiar i s'endugueren el que necessitaven...), trobem encara avui manuscrits inèdits on es recopilen refranys, endevinalles, sermons, coverbos, codolades, etc. No cal dir que queda molta feina per fer.

BIBLIOGRAFIA

- ARNAU I SEGARRA, P. (1999): «*I encara hi és si no se n'és anada*. Presència i funció de la rondallística a *Cròniques de la molt anomenada ciutat de Montcarrà* (1972), de Maria Antònia Oliver», dins *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Palma (Mallorca) 8-12 de setembre de 1997*; edició a cura de Joan Mas i Vives i Joan Miralles i Montserrat, vol. II, Barcelona / Palma, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 486-506.
- BARCELÓ, X. (2008): «*El vaixell d'Iràs i no Tornaràs*, fragmentació (entre la rondalla i la psicologia)», dins Margalida PONS; Josep Antoni REINÉS (eds.): *Poètiques de ruptura*, Palma, Lleonard Muntaner, p. 241-254.
- CAMPS I MERCADAL, F. (Francesc d'Albranca) (1986): *Folklore menorquí. De la pagesia*, vol. I; edició i pròleg a cura de Francesc Florit Nin, Menorca, Consell Insular de Menorca / Entitat Local d'es Migjorn Gran.
- (1987): *Folklore menorquí. De la pagesia*, vol. II; edició i pròleg a cura de Francesc Florit Nin, Menorca, Consell Insular de Menorca / Entitat Local d'es Migjorn Gran.
- (2000): *Mites i records*; edició i estudi introductori a cura d'Antoni Moll Camps, Maó, Institut Menorquí d'Estudis.
- CAMPS I MERCADAL, F.; ALCOVER, A. M. (2011): *Epistolari (1906-1926). De les notes dialectològiques i folklòriques als apunts culturals*; edició i introducció de Maria Pilar Perea i Josefina Salord,

Maó, Institut Menorquí d'Estudis.

CAMPS RIUDAVETS, M. D. (2009): *Vida popular del metge Francesc Camps d'Albranca*; edició a cura d'Àngel Mifsud Ciscar (segona edició completa), Maó, Institut Menorquí d'Estudis.

Consell Insular de Menorca, <<http://www.culturapopularmenorca.cat>> [data de consulta: març 2012].

FERRER GINARD, A. (1979): *Rondaies de Menorca*; pròleg de Francesc de B. Moll, Ciutadella, Nura.

FLORIT NIN, F. (1991): «Literatura tradicional i literatura culta a Menorca. Segle xx. La circularitat desitjada. La transcendència del folklore literari de Francesc d'Albranca», *Revista de Menorca*, núm. 4 (1991), p. 469-488.

— (1986): «Prolegòmens al folklore literari», dins Francesc CAMPS i MERCADAL (Francesc d'Albranca): *Folklore Menorquí. De la pagesia*, vol. 1; edició i pròleg a cura de Francesc Florit Nin, Menorca, Consell Insular de Menorca / Entitat Local d'es Migjorn Gran, p. v-xxviii.— (2002): «Dues dimensions de Francesc d'Albranca». Consell Insular de Menorca, <<http://www.cime.es/albranca2002/articles/francescflorit.pdf>> [data de consulta: març 2012].

MASCARÓ PONS, J. (1998): «Sereu pobres tota la vida... Una lectura de llegendes menorquines», *Revista de l'Alguer*, núm. 9, p. 21-35.

MOLL CAMPS, A. (1986): *Inventari de minyonia. Evocacions i digressions*, Ciutadella, Franzine Esquix.

ORIOI I CARAZO, C. (2002), *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*, Valls, Cossetània.

PEREA, M. P. (2006): *La participació de les Illes Balears al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics.

QUINTANA, J. M. (1998): *Regionalisme i cultura catalana a Menorca (1888-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SALORD RIPOLL, J. (1990): «Francesc Camps i Mercadal / Francesc d'Albranca; coordenades històricoculturals», *Revista de Menorca*, núm. 5 (1992), p. 413-428.

— (1998): «Carta per Francesc Camps i Mercadal, el primer filòleg menorquí», dins *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*, vol. II; edició a cura de Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 265-274.

— (2003): *Els filòlegs menorquins i l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona, Publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans.

SANS I ROSELLÓ, N. (2002): *Cançons amagades. El cas de les cançons que Francesc Camps i Mercadal va silenciar* (Il. Marcel Villier), *Quaderns de Folklore*, núm. 71, Ciutadella.

TRIAS MERCANT, S. (1992): *Una història de l'antropologia balear*, Barcelona, Boixareu Universitaria.

VALRIU LLINÀS, C. (1998): *Influència de les rondalles en la literatura infantil i juvenil catalana actual (1975-1985)*, Palma, Moll.

— (2007): «La rondalla», dins *Tradicionari. Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya*, vol. 7, Barcelona, Enciclopèdia Catalana / Generalitat de Catalunya, p. 165-202.